

נבט יצחק

תערוכה תמידית

המרכז לאמנות עכשווית, תל אביב

2018

בתערוכה תמידית, מיצב היקפי בשתי קומות, מתחקה נבט יצחק על "בית הנכות בצלאל", שהיה למוזיאון העברי הראשון בארץ ישראל עם הקמתו ב-1906 והוכר ב-1925 כמוזיאון הלאומי של היישוב היהודי בארץ. יצחק בוחנת את אוספו האקלקטי של בית הנכות ואת האסטרטגיה האוצרותית בשני העשורים הראשונים לפעילותו, שנים שבהן התפתח מתצוגה זואולוגית-ארכיאולוגית מעיקרה למוסד בעל יומרות ממלכתיות. המוזיאון, שהיה מסונף ל"צלאל", בית מדרש לאמנות ואומנות", הוקם על ידי בוריס שץ כחלק מן המתכונת המשולשת של בית הספר, שכללה, לצד המערך הלימודי ובתי מלאכה, גם חדרי תצוגה. כבר מראשיתו שימש כפלטפורמה להצגת תכנים אידיאולוגיים בראי החזון האוטופי-מעשי של מקימו, ששאף לחבר בין ישן וחדש כדי להציע טיפולוגיה חזותית לפרויקט הציוני המתהווה.

הגרעין הראשוני של התצוגה בבית הנכות כלל מינים מקומיים מן החי והצומח, ממצאים ארכיאולוגיים ופריטי מורשת – מבחר אקלקטי שנועד לספק מסד חזותי לפיתוחם של מוטיבים עיצוביים בבתי המלאכה. בשנים הבאות התרחב האוסף והתצוגה אורגנה מספר פעמים מחדש, תוך התחדדות האסטרטגיה האוצרותית. לאחר מלחמת העולם ה-1, עם פתיחתו של צלאל מחדש וחילופי השלטון בארץ, כבר שם לעצמו למטרה את כינוס אוצרות הלאום, שימור אתנוגרפי והנצחה, כמוזיאון לאומי לעתיד לבוא. השילוב האופייני של מוטיבים מקראיים, יודאיקה, טיפוגרפיה עברית ויצירות בנות-הזמן נועד לאשש את זכאותו של העם היהודי לאדמת הארץ ולהעיד על שורשיותו. בה-במידה ששאף להציג את תוצרי התרבות היהודית החומרית לדורותיה – בגולה כמו בארץ – הודרו מן התצוגה כל מי שלא היה להם חלק בנרטיב הציוני, כמו העם הפלסטיני ומאות שנים של שליטה עותמנית.

בשני המיצבים המרכיבים אותה, תערוכה תמידית מקיפה טווח של אופני תצוגה שהונהגו בבית הנכות בעשרים שנותיו הראשונות, למין המתכונת הראשונית של אוסף הסגור ברובו לקהל ובו מוצגים זואולוגיים ושאר פריטים בעלי עניין, ועד למעמד של מוזיאון ציבורי, אתר לאומי מחנך ומנציח. החיזיון שנגלה לעינינו בקומת הקרקע מחייה את האקלקטיות ששלטה באולמות בית הנכות בשנותיו הראשונות, בהביאו תצוגה רוויה, מגובבת וחסרת מיקוד המזכירה "חדר פלאות" אירופאי.

אינונטר התצוגה שכאן מייצג כמה מן המוקדים התמטיים העיקריים במערך האיִקונוגרפי הבצללי, כמו את התצוגה ההיסטורית בבית הנכות: "היהודי הישן" ואתוס הקורבנות היהודית; "היהודי החדש" ואתוס החלוציות; אתרים מקודשים; מוטיבים מקראיים ומיתיים; סימבוליקה ציונית ופולחן דמות הרצל. על אף ההישענות על תקדימים חזותיים ואחרים, זוהי זירה מומצאת – תוצר של ציטוט ישיר ועקיף, שחזור, הסטה וערבול. במעשה ההרכבה הזה, המשלב פריטים מקוריים, עבודות מונפשות, שחזורים וזיופים, מעמידה יצחק סינטזה פיקטיבית המבקשת לחשוף את האסטרטגיה של מנגנון התצוגה בפעולתו.

במיצב שבקומתו הראשונה של המרכז, "טיפוסי יהודים", התצוגה נקייה ומרווחת, כשל גלריית תמונות בחלל תצוגה ייעודי. מחזור הדיוקנאות שכאן, הכולל תשע הקרנות אנימציה גדולות מימדים, מחבר ייצוגים אתנוגרפים של יהודים מסורתיים ממגוון עדות עם מבחר רחב של חפצים מתעשיית המלאכות של בצלאל. כל דמות מוטמעת בקומפוזיציה רבת-מרכיבים בשחור לבן, מעין אסמבלז' בתנועה של אלמנטים הנערמים באופן מחושב האחד על גבי השני. העבודה נוגעת בנקודת העיוורון של המוסד ביחס ליהודי המזרח והיישוב הישן כמושא של היקסמות אורינטליסטית מכאן, וככוח עבודה זמין מכאן. במקביל, היא מעלה שאלות על מעמדו המיוחד של החפץ כיחידה המגלמת את מערכת היחסים שבין דברים לאנשים – כיצד בני אדם מייצרים אותם, אך גם מחופצנים על ידיהם בתורם.

תערוכה תמידית מעלה מתהום הנשייה את האתר המוזיאלי הנשכח שהיה בית הנכות, מעין נוכח-נעדר בהיסטוריה של האמנות המקומית, כדי להעמידו לבחינה חוזרת. במזיגה שבין אמיתי ומומצא, היסטורי ומפוברק, מציפה יצחק את עולמות התוכן שהיו מקופלים במערך התצוגה שלו

כפרויקט שאפתני של עיצוב זהות לאומית קולקטיבית. בתוך כך, היא מהרהרת על מעמדם של יצירות וחפצי אמנות כתוצרים של תקופה נתונה, ועל כוחם של אובייקטים כמחוללי תודעה.